

EUROPOS IR REGIONINIS SAUGUMAS: KOKIE TOLESNI ŽINGSNIAI?

SIMA RAKUTIENĖ

Vytauto Didžiojo universiteto
Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto doktorantė
El. paštas: s.rakutiene@gmail.com

2011 m. balandžio 6–10 d. Estijos Atlanto sutarties asociacija (angl. *Estonian Atlantic Treaty Association* – EATA) surengė pirmąjį Baltijos ir Rusijos jaunųjų lyderių forumą Taline. Apie 40 jaunųjų lyderių iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Rusijos diskutavo, klausė mokslininkų, diplomatų ir kitų ekspertų pranešimų Europos ir regioninio saugumo tematika. Skirtingais formatais (konferencija, paskaita, seminaras (angl. *workshop*)) organizuotas forumas suteikė galimybę ir patiems jaunesiems lyderiams išsakyti, kaip jie interpretuoja XXI a. Baltijos regiono bendrų grėsmių problemas.

Forume vyravo *minikštojo saugumo* grėsmių klausimai bei diskusijos aptariant ES, Rusijos, JAV ir Azijos šalių bendradarbiavimo santykius. NATO veikla šiandieniniame pasaulyje, Europos Sąjungos tolesnis vystymasis ir santykiai su Rusija tapo daugiausiai diskusijų sukėlusiais klausimais.

Pirmoje konferencijos sesijoje „XXI a. bendros saugumo grėsmės – kokiame pasaulyje gyvename?“, ją moderuojant Tarptautinio gynybos centro atstovui Tomui Jermalavičiui, savo požiūrius pristatė Estijos Parlamento narė Marianne Mikko, Latvijos Rytų Europos studijų centro ekspertas Andis Kudorsas, EATA Tarybos Prezidentas Svenas

Mikseris ir Europos išorės veikslių tarnybos ekspertas Alaras Olljumas. Tomas Jermalavičius teigė, jog numatyti svarbiausias XXI amžiaus bendras grėsmės sudėtinga pirmiausia dėl to, jog visuomenės pasaulyje pereina tam tikrus vystymosi etapus (priešmodernų, modernų, postmodernų). Tačiau visi diskutantai sutiko, jog *minkštojo saugumo* grėsmės (terorizmas, aplinkosauga, masinio naikinimo ginklų platinimas, nevaldoma migracija ir kt.) kelia didelius iššūkius šiandieniniam saugumui pasaulyje ir reikalauja globalaus bendro atsako bei naujų politinių veikėjų integravimo sprendžiant šias valstybių nevaldomas grėsmes. S. Mikseris, lygindamas *kietojo* (angl. *hard*) ir *minkštojo* (angl. *soft*) saugumo grėsmes, pabrėžė, jog siekiant kovoti su pastarosiomis turi būti suburtos *ad hoc* koalicijos, o amerikiečiai – labiau įtraukti į Europos saugumo sistemą. A. Kudorsas, primindamas Tautų Lygos istoriją ir JAV Prezidento Woodrowo Wilsono idėjas, teigė, jog būtina prisiminti istorines patirtis ir pamokas bei išlikti realistais („siekiant palaikyti taiką, reikia turėti kariuomenę“). Jis pabrėžė NATO svarbą ir ES užsienio politikos neveiksmingumą. „Jeigu ES nori būti saugi viduje, turi vystyti aktyvią politiką ir už ES ribų“, kalbėjo A. Kudorsas, primindamas šiandieninio „Afrikos pavasario“ keliamas problemas ES pietinių valstybių pasienyje ir didelę ES tarpusavio priklausomybę („nevaldomi migrantų srautai iš pietinių ES narių per keletą dienų gali atsидurti šiaurinėse“). ES institucijos atstovas A. Olljumas pritarė, jog ES dirba neviseškai veiksmingai priimdama sprendimus, susijusius su ES užsienio politika, tačiau pabrėžė, jog daug ką šioje srityje lemia šalių narių nesutarimai. Pasak jo, tvirta / tvirtovės Europa (angl. *Fortress Europe*) „daro pasaulį stipresnį“; be to, jis pateikė optimistinę perspektyvą tikėdamas, jog ateityje ES viršvalstybinės institucijos taps ne tik koordinatorėmis, bet ir aktyviomis politinėmis veikėjomis. Kalbėdamas apie bendras globalias grėsmes, Išorės veikslių tarnybos atstovas teigė esant koreliaciją tarp globalių grėsmių ir „pokyčių greičio“, ypač informacinių technologijų srityje, kurias panaudoja globalių pasaulinių grėsmių kėlėjai ir kurios nėra efektyviai valdomos bei prognozuojamos. Šalia tradicinių *minkštojo saugumo* grėsmių jis taip pat įvardijo Europos senėjimo problemą, daugiakultūralizmo nesėkmę Europoje bei įtaką plečiančios Kinijos iššūkius pasauliui.

Marriane Mikko akcentavo žmogaus teisių problematiką ir tikino, jog XXI amžiuje moterys turi prisiimti didesnę atsakomybę ir aktyviau integruotis, siekti vadovaujančių postų. Ji taip pat pabrėžė kitų tautų pažinimo svarbą, energetinio saugumo klausimą, aplinkosaugos, migracijos, pandemines, žmonių prekybos grėsmes. Diskusijos moderatorius Tomas Jermalavičius apibendrino, jog šiandieninis pasaulis išgyvena daugelį *minkštojo saugumo* grėsmių, tačiau prognozavo, jog nenuspėjama ateitis gali grąžinti pasaulį ir į *kietojo saugumo* situacijas.

Antrąją (balandžio 7) dieną įvairių institucijų atstovai skaitė pranešimus ES vidinės sistemos ir ES politikos tematika. Vokietijos fundacijos „Friedrich Ebert Stiftung“ Baltijos šalių projektų koordinatorius Hermannas Buenzas skaitė paskaitą apie ES vidinę sistemą, tarpinstitucinius ryšius. Interaktyvioje paskaitoje buvo diskutuota šiandienio ES *veido* ir suverenų teisių delegavimo tematika, paliečiant ir Europos demokratinio deficito problemą.

Estijos užsienio reikalų ministerijos atstovas Reinis Tammsaaras skaitė pranešimą apie ES ir Rusijos santykius. Pristatydamas ES ir Rusijos bendradarbiavimo veiklas bei formatus, kaip svarbiausius nurodė *išaldytų konfliktų* problemą Europos kaimynystėje, Pasaulinės prekybos organizacijos, demokratijos, žmogaus teisių ir teisinio valdymo klausimus, energetikos problemas bei partnerystę dėl modernizacijos. R. Tammsaaras tikino, jog Rusijos modernizacijos strategija kaip procesas turi daryti įtaką ne tik šalies politikos kūrimui, politinio gyvenimo procesams, bet ir Rusijos pilietinei visuomenei. Atsakydamas į klausimus dėl ES ir Rusijos santykių perspektyvos jis teigė, jog daug kas priklauso nuo Rusijos vidinės lyderystės, tačiau pripažino, jog Europos Sąjungoje taip pat egzistuoja skirtingos šalių narių politikos, neišskūs Europos Komisijos ir valstybių narių santykiai po Lisabonos sutarties, taip pat pirmininkavimas Europos Sąjungai.

Europos Komisijos atstovybės Estijoje vadovas Paavo Palkas tęsė ES institucinių procesų tematiką, pristatydamas Europos Komisijos poziciją ir naują ES darbotvarę „Europa 2020“. Kitaip negu kiti pranešėjai, P. Palkas susitelkė į pozityvų Lisabonos sutarties poveikį ir teigė, jog ši sutartis „ES įgalina daryti daugiau“. Jis įvardijo Europos

Komisijos ekonominių uždavinių įgyvendinimą kaip svarbiausią tikslą, atskirdamas Komisijos uždavinius nuo Europos išorės veiksmų tarnybos, kuri vykdo diplomatinės užduotis. Atsakydamas į dalyvių klausimus dėl Lisabonos sutarties poveikio didžiosioms ir mažosioms narėms, P. Palkas tikino, jog negalima kategoriškai daryti skirtumo tarp mažųjų ir didžiųjų šalių, kadangi interesai ir problemos gali būti skirtingos ir panašios abiejose grupėse. Jis taip pat pripažino, jog normatyvinė ES politika ir vertybių transformavimas tebėra ES problema, kadangi realybėje labai neaiškūs tokios politikos įgyvendinimo / pasiekimo kriterijai.

Trečiąją (balandžio 8) dieną ekspertai ir mokslininkai skaitė pranešimus NATO, Baltijos šalių ir Rusijos santykių tematika. Estijos užsienio reikalų ministerijos atstovas Christianas Liflanderis pristatė NATO politiką ir vaidmenį euroatlantinėje erdvėje. Ch. Liflanderis teigė NATO esant bendrų vertybių ir interesų bendriją, kuri atlieka svarbius vaidmenis Europoje ir pasaulyje. „NATO Europoje tam, jog padarytų ją vientisą ir laisvą. O šios organizacijos išitraukimo į Balkanus tikslas – užkirsti kelią genocidui šiame regione. Ir nors interesai NATO viduje gana dažnai išsiskiria, šios organizacijos vaidmuo pasaulyje tik didės, kovojant su naujomis grėsmėmis (pvz., kibernetinėmis atakomis, terorizmu)“, – teigė Ch. Liflanderis. Jis pažymėjo, jog 80 proc. viso NATO biudžeto – JAV įnašas, likusius 20 proc. sudaro Europos šalių dotacijos. Taigi Europos vaidmuo turi didėti, ji turi priimti didesnę atsakomybę ir tapti aktyvia veikėja. Vienas svarbiausių klausimų – kokia NATO šiandien turėtų būti, kur prasideda ir baigiasi saugumo klausimai ir problemos šiandieniniame pasaulyje? Internetinės atakos, terorizmas ir daugelis kitų nevaldomų grėsmių jau tapo globalios, peržengiančios valstybių sieną. Ch. Liflanderis akcentavo, jog šiandienis saugumo klausimas yra kur kas sudėtingesnis ir kompleksiškesnis negu Šaltojo karo laikais, kai jis buvo aiškiai prognozuojamas ir valdomas valstybių. Naujoji NATO strategija pabrėžia tarptautinės partnerystės svarbą bendradarbiaujant ne tik su Rusija, bet ir su Azijos šalimis, kurios tampa vis svarbesnėmis pasaulinėmis veikėjomis. Taigi, šiandieninė pasaulinė saugumo padėtis kelia naujus iššūkius, kuriems spręsti reikia naujų metodų. NATO ir ES bendradarbiavimas

vis dar yra problemiškas klausimas. Ir nors šalis nares vienija bendros NATO vertybės, interesai dažnai išsiskiria konkrečiais klausimais, o pragmatinis aspektas ima lemti konkrečius veiksmus.

Tartu valdymo ir politikos instituto mokslininkė Maria Malksoo diskusiją pakreipė kita labai svarbia atminties politikos tematika ir analizavo santykius tarp Baltijos šalių ir Rusijos. Istorija yra labai svarbus faktorius, dažnai nulemiantis užsienio politikos kryptis, santykių *užšalimą* ar *atšilimą*. Mokslininkė teigė, jog istorijos falsifikavimo klausimas bei atminties politikos pliuralizmas išlieka vienas svarbiausių faktorių Baltijos šalių ir Rusijos santykiuose. Mokslininkės požiūriu, tai, kad Rusija dažnai gina sovietinę realybę ar ją performuoja, kenkia pačios Rusijos reputacijai. Baltijos šalys aktyviai siekia šią problemą spręsti ES lygmeniu įtraukiant viršvalstybinius veikėjus – Europos Parlamentą ir Europos Komisiją, tačiau kol kas ne itin sėkmingai. Maria Malksoo tokias skirtingas istorijos interpretavimo pozicijas apibūdino kaip atminties politikos varžybas, vykstančias tarp Baltijos šalių ir Rusijos. Kodėl istorija yra tokia reikšminga? Istorija bei istorinės pamokos yra labai svarbios kiekvienos valstybės *naratyvo* formavimui / identiteto kūrimui. „Identitetas „saugumizuojamas“ tam, kad istorinė atmintis išliktų neliečiama ir būtų pripažinta kitų tarptautinių veikėjų, kitų tautų“. Mokslininkė pabrėžė, jog kai kurie europarlamentarai ėmėsi nuolat kelti šį klausimą Europos Parlamente ir siekti jį išspręsti. Mokslininkė padarė išvadą, jog nors abiejų pusių (Baltijos šalių ir Rusijos) istorijos interpretacijos skiriasi, tačiau formatas arba priemonės labai panašūs, t. y. siekis tarptautiniu mastu institucionalizuoti šią istorinės atminties problemą. Visi debatai ir veiklos yra nukreiptos į tai, kad galiausiai būtų atliktas legalus tarptautinis įvertinimas, ir tai jau tapo abiejų pusių užsienio politikos dalimi.

Swansea universiteto tarptautinės teisės ekspertas Richardas Caddellas analizavo dar vieną itin svarbią žmogaus teisių bei tarptautinės teisės interpretavimo ir įgyvendinimo problemą, pateikdamas gana šaržišką pristatymą. Jis akcentavo tarptautinio nusikalstamumo grėsmes (*minkštojo saugumo* grėsmes) – prekybą žmonėmis, piratavimą bei šių problemų sprendimą tarptautiniu mastu. Dar kartą buvo iškeltas klausimas, kaip kovoti su nevalstybinių veikėjų keliamomis

grėsmėmis. Šiandieninė *baltoji vergystė*, prekyba žmonėmis, kova su žmogaus teisių pažeidimais, tarptautinės teisės interpretacijos bei jų neveiksmingumas – problemos, į kurias mokslininkas atkreipė daug dėmesio. Jis pažymėjo, jog labai mažai šalių turi realias prevencines programas, nusakančias, kaip kovoti su žmonių prekyba, nelegalios migracijos verslu bei kaip elgtis su aukomis ir užkirsti kelią jų persekiojimui. Nors egzistuoja daug tarptautinių teisinių susitarimų, tačiau jų įgyvendinimas, interpretavimas, teisiniai apibrėžimai (pvz., pirato samprata) yra neišspręstos problemos.

Lenkijos ambasadorius Estijoje Grzegorz M. Poznanskis taip pat pabrėžė šiandieniniam pasauliui būdingas *minkštojo saugumo* grėsmes ir bendrą kovą su jomis. Vienas svariausių klausimų, kuriuos išskyrė ambasadorius – saugios kaimynystės užtikrinimas. G. Poznanskis teigė: „jeigu kaimynas nėra saugus, tu taip pat negali jaustis saugus“, „Europa bus saugi, jeigu Rusija bus saugi“. Europoje vis dar išlikusios senosios pertvaros, kurios akivaizdžiausios energetikos srityje, taigi viena svarbiausių užduočių – panaikinti energetines salas Europoje. Ambasatoriaus nuomone, trys Baltijos šalys ir Lenkija, taip pat aktyvi Švedijos ir Vokietijos parama padės išspręsti šią problemą bei sukurti saugios ir geros kaimynystės iniciatyvas. Rusijos įtraukimo strategija yra vienas iš pagrindinių faktorių siekiant šio tikslo tam, kad bendroje kaimynystės erdvėje būtų įtvirtintos asmeninės žmogaus teisės ir laisvės, demokratija bei efektyvi ekonomika, t. y. bendrų vertybių bazė. Ambasadorius pabrėžė, jog europiečiai su didele simpatija ir viltimi žiūri į prezidento D. Medvedevo kuriamą Rusijos modernizacijos strategiją.

Balandžio 9 dieną jaunieji lyderiai apsilankė *Riigikogu* (Estijos Parlamente), susitikę su Estijos parlamento darbuotoju Olevu Aarma, kalbėjo apie demokratijos deficito problemą, parlamentinių partijų išsidėstymą ir Estijos užsienio politikos prioritetus. O. Aarma teigė, jog Estijos užsienio politika yra grindžiama ekonominės diplomatijos instrumentais.

Baigiamąjį pranešimą skaitė buvęs Estijos miesto meras Hardo Aasmae, pateikdamas savo požiūrį į Rusijos visuomenės problemas bei identiteto formavimąsi. Jis rėmėsi istorine dimensija, pabrėždamas

įvairių istorinių etapų vaidmenį šiandieninės Rusijos visuomenės formavimuisi. H. Aasmae pažymėjo, jog pernelyg trumpas Rusijos ne-feodalinis laikotarpis turėjo įtakos šiandieniniam Rusijos visuomenės mentalitetui. H. Aasmae taip pat išskyrė tam tikrus Rusijos regionus, darydamas išvadą, jog Rusijos ateitis priklauso nuo Rusijos regionalizacijos politikos.

Forumo pabaigoje jaunieji lyderiai, susibūrę į grupes, patys išskyrė svarbiausias saugumo problemas ir siūlė iniciatyvas, kaip būtų galima pagerinti Baltijos regiono bendradarbiavimą. Jaunieji lyderiai daugiausia išsakė integracinius požiūrius, siūlydami palengvinti ekonominį bendradarbiavimą ir aktyviau įtraukti pilietinės visuomenės grupes į bendro regiono kūrimo procesą.

European and Regional Security: Taking the Next Steps. First Young Leaders Forum in Tallin, organized by Estonian Atlantic Treaty Association.